

CSERE Gábor,

∴ szociológus, az ELTE Társadalomtudományi Kar Doktori Iskolájának hallgatója,
∴ gabor.csere@gmail.com

EGY BÁCSKAI HÁZASSÁG TÖRTÉNETE A 19. SZÁZADBÓL. A KALOCSAI ÉRSEKI JEGYZŐKÖNYV 951–952. IKTATÓSZÁMON JEGYZETT PERANYAGA

*History of a Marriage in Bacska County in the 19th Century. From
the Litigation Under No .951-952 in the Records of the Archdiocese of
Kalocsa*

*Istorija jednog braka u Bačkoj tokom XIX veka. Iz građe Nadbiskupije u
Kaloči, parnica pod rednim brojem 951-952 u zapisniku*

Antunovits Károly bácsbodrogi szolgabíró törvénytelen kapcsolatot tartott fenn a Zsíros Istvánnal házasságban élő szolgálóleányával, Szabadi Erzsébettel, aki az évek során Bácsalmás nagyhatalmú urát négy törvénytelen gyermekkel ajándékozta meg. Antunovits anyagi támogatásával Szabadi Erzsébet a kalocsai szentszéken válópert kezdeményezett, de igazából Antunovits Károlynak nem állt érdekében Zsíros István és Szabadi Erzsébet válása, hiába akarták ezt mindketten, ahogyan az sem állt érdekében, hogy a peres felek megegyezzenek egymással. Antunovits Károly úgy alakította az eseményeket, hogy a per 1823-ig, Zsíros István harminchárom éves korában bekövetkezett haláláig elhúzódjon, miután Zsíros István Antunovits Károly mindegyik gyerekét a nevére vette. A gyerekek közül egyedül Ludovika élte meg a felnőttkort, akit az apja egy tisztviselőhöz adott férjhez. Ludovika hiába reménykedett, vér szerinti apja nem vette a nevére, hivatalosan sohasem lett az Antunovits család tagja. A 951–952. számú perirat a Kalocsai Érsekség nyilvántartásából.

Kulcsszavak: Antunovits Károly, Antunovics Károly, Szabadi Erzsébet, Zsíros István, Bácsalmás, válóper, nemesi önkény

Az alábbiakban közölt peranyag a 19. század eleji Bácsalmásra repít vissza minket. Akkoriban Bácsalmás egyik legnagyobb ura – a katolikus

dalmát ösökkal bíró – Antunovits Károly¹, a bácsbodrogi szolgabíró volt, aki jelentős számú cselédséggel bírt.

A cselédek egyikét Zsíros Istvánnak² hívták, akinek még a szülei álltak az öreg Antunovits Jakab szolgálatába. Az öreg Antunovitsék úgy szerették Istvánt, hogy még a katonaság alól is felmentést szereztek neki. A történet 1810. november 21-én kezdődött, amikor a tizennyolc esztendőös Zsíros István házasságra lépett egy nagyravágyó és minden bizonnyal gyönyörű tizenhat éves hajadonnal, Szabadi Erzsébettel³. Szabadi Erzsébet is cseléd volt, kora ifjúságától kezdve becsületes házaknál szolgált. Mitután Zsíros Istvánhoz feleségül ment, ő is ugyanott vállalt szolgálatot: beállt Antunovitsékhoz cselédnek, ahol jó helye volt. Ez az esküvő – ahogy később Szabadi Erzsébet fogalmazott – „mások rábeszéléséből ’s anyámnak parancsolatjából” köttetett, és talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy a házasság hamarosan tönkrement. Ennek okairól Szabadi Erzsébet az egyik levelében a cölibátust fogadott tisztségviselőknek a következőképpen fogalmazott: „én egy szerencsétlen személy az én örökös nyughatatlanságomra, törvényesen össze kerülvén az én férjemmel, Zsíros Istvánnal, mindjárt kezdetben, [1810-ben] aminthogy őt szerettem, úgy nagy hamar tőle el is idegenedtem, mivel, hogy házasság dolgában mi testiképpen, mely a fiataloknál legnagyobb ösztöne a házasságnak, nem élhettünk a természetünknek egyenletlensége végett. A férjem természetére való nézve, valaminnál sokkal tehetősebb volt, mint én. Engemet ő, aminthogy jussa is volt arra, erőltetett a véle való testi életre, de mivel, hogy én őhozzája képest szorult természetű voltam, azért a házasságbéli cselekedetet vélem soha el nem végezhettem, hanem engemet szörnyűképpen elkínóztatván, többször vérben és sebben hagyott”. Máshol úgy fogalmazott, hogy: „Zsíros Pistának szemérmetlen teste [...] olyan hosszú, hogy talán a kancában is feneket érne, mit nem tenne tehát lelkes állatban [asszonyban]? Nemhogy építene ottan, hanem a kését is elrontaná, örökre megnyomorítaná a szerencsétlen anyát is.”. Megint máshol: „Férjem [...] megfosztva minden lelki és testi ajándékoktól, nem bír egyébbel egy irtóztató szemérmetlen testnél, mely csak

¹ Antunovits Károly Rafael, bácsbodrogi szolgabíró (Szabadka, 1775. 10. 10.–Bácsalmás, 1848. 07. 20.; m. Szabadka 1804. 05. 02. Vojnits Erzsébet (Szabadka, 1787. 10. 31.–Szabadka, 1812. 02. 04).

² Zsíros István (Bácsalmás 1792. 07. 01.–Bácsalmás 1823. 06. 18.); m. Bácsalmás 1810. 11. 21. (div 1813-25) Szabadi Erzsébet (Szabadka 1794. 05. 21.–Szabadka 1830. 07. 31.).

³ Szabadi Erzsébet (Petronella néven született) (Szabadka 1794. 05. 21.–Szabadka 1830. 07. 31.); m. Bácsalmás 1810. 11. 21. (div 1813-23) Zsíros István (Bácsalmás 1792. 07. 01.–Bácsalmás 1823. 06. 18.).

azért láttatik a' Természettől ily tékozolva adatottnak lenni, hogy a' többi fősvénysége ez egyben kipótoltassék.”

„Ezen veszedelmemet igen hamar követte, az én férjemnek, az ő szerencsétlen, durva természete, és ellenem felgerjedt kegyetlensége. Ő engemet az én természeti fogyatékoságomban meg nem sajnálván, gyűlölködni, szóval üldözni, és cselekedetekkel is csipkedni, és verni kezdett.” átható sérüléseket okozott ezzel az asszony mellén, karján és combján, amit Franz Siebenberger seborvos kezelt⁴. Úgy látszik, hogy megfelelő „természettel” csak a bácsbodrogi szolgabíró, nemes Antunovits Károly rendelkezett, és Szabadi Erzsébet – ahogy fogalmazott – csak a házassága érdekében lett hűtlen: „Ez okot adott nékem arra, hogy én mással is próbáltam az én természetemnek lehetőségét, és teherbe is estem, nem a férjemtől, hanem mástól, azt gondolván, hogy természetem leghamarabb a szülés által megtágulna, de még ezen próbatételek után is alkalmatlan voltam én az én Férjemnek szörnyű nagy természetéhez, úgyhogy még azután is szörnyű nagy fájdalmakat érezvén a véle való testi életben, azért is én magamat a véle való testi élettől visszatartottam. Ezzel újra meg újra ellenem felgerjedett, természetét a férjemnek többször dühösségre hoztam.”

1813. nyarán, azaz bő másfél évvel Szabadi Erzsébet első gyermekének, Máriának⁵ születése után, de már újra áldott állapotban a házaspár különköltözött, mert Zsíros István verekedésbe keveredett, ezért elküldték őt a szolgálatból. Zsíros István azt követelte, hogy a felesége is menjen vele. Azalatt fenyegette őt, hogy orrát-fülét levágja, ha nem tesz eleget a kérésének.⁶ Novemberben Szabadi Erzsébet a kalocsai érseki székszéknél válópert kezdeményezett.⁷ Három okkal indokolta elválasztási kérelmét: „Először azért, mivel, hogy az én Férjem [...] terhesebb verésekkel is megpiszkolt”, „másodszer azért, mivelhogy [...] magamat a véle való testi élettől visszatartottam”, „harmadszor azért mivel, hogy ő [...] a' nagy szegénység végett [nem tudott] eltartani vagy becsületesen ruházni”.

Ugyanekkor Zsíros István is panasszal fordult a konzisztórium [egyházi bíróság] felé, hogy Antunovits Károly elcsábította a feleségét, és tönkretette házasságukat. Antunovits Károly levélben⁸ tiltakozott Zsíros István panasa ellen, és arról tájékoztatta a kalocsai érseket, hogy nem kívánja, hogy

⁴ Franz Siebenberger seborvos igazolása. Kelt Bácsalmás, 1815. március 15.

⁵ [by Antunovits Károly] Zsíros Mária (Bácsalmás 1812. 12. 29.–after 1814. 10. 14.). Sorsa ismeretlen.

⁶ Szabadi Erzsébet levele a konzisztóriumnak. Kelt Bácsalmás, 1813. október 22.

⁷ Szabadi Erzsébet beadványa. Kelt Szabadka, 1813. november 29.

⁸ Antunovits Károly levele a kalocsai érseknek. Kelt Bácsalmás, 1813. december 4.

Szabadi Erzsébet elváljon férjétől, sőt, azt szeretné, ha békésen megegyeznének, mivel az ő becsülete is sérült, és helyre akarja állítani a jó hírét. A konzisztórium békíteni próbálta a feleket, és a következő megállapodást erőltette rájuk: „Mi alább írt házastársak a Szent Szék előtt e következő egyességre léptünk 7-ik december 1813. Én először Zsíros István fogadom erősen, hogy ezentúl feleségem ellen, amint eddig is, sohasem kegyetlenkedek, soha nem verem, nem szidalmazom, hanem igaz hív szeretettel szeretni és becsülni fogom, hasonlóképpen feleségem Atyját, mint tulajdon magam atyámat szeretni és becsülni fogom. Másodszor fogadom, hogy a bor mértéktelen italát ennekutána elhagyom. Végre feleségemnek a templomba való járást nem tiltom, a káromkodástól pedig óvni fogom magamat. Ha pedig valami okom volna feleségemmel az ízetlenségre, aztat vagy a Plébános Úrnak vagy a Szent Széknek jelentem meg orvoslásul. Én is elimben Szabados [Szabadi] Erzsébet ígérem, hogy ennekutána férjemet híven szeretni, tisztelni, becsülni fogom, minden gyanús társaságtól óvni fogom magamat, és férjemmel együtt élek, s őtet soha el nem hagyom. Mindketten pedig fogadjuk, hogy az eddig történt dolgokat egymás szemére nem hányjuk, hanem szép csendes egységbe és békességbe fogunk együtt élni. + Zsíros István, + Szabados Erzsébet”

Ez a megállapodás nem volt hosszú életű, mivel „alig léptünk ki a Szent Széknek küszöbén, máris azon ruházatomból, melyet én szolgálatommal kerestem, kivetkőztetni szándékozott. Mindjárt abban a szempillantásban úgy fenyegetőzött, »majd lehúzom a cipellőt a lábadról, csak jössz te haza«”. Egy másik okirat⁹ szerint Zsíros István pontosan a következőket mondta: „Hát te rajtad Örzse! Mi volt az éjszaka? Bunda? Ha jó asszony volnál Örzse, ezt a bundát rá nem vetted volna, de azért vetted rá, mert kurva vagy!” A konzisztórium viaszpecsétes iratai¹⁰ szerint a következőképpen folytatódott ez a perpatvar: „az egész úton csak kurva vala az én nevem, és egyik szemrehányás után a’ másik következett. »Kie az a Bunda, Te kurva, amely rajtad vagyon, és melyben háltál? És kie az a gyermek, amely a hasadban vagyon? Majd meglátjuk, ha meglesz a gyermek, kie léssen, vagy a nyakát kitekerem.« Ilyen szemrehányásokkal már előre fogadása ellen retteggetvén engemet az én férjem, én valójában őhöz és az ő házába visszatérni nem bátorkodtam.” Szabadi a perpatvar után, még aznap este a szolgabíró házába ment, aki elküldte őt, ezért vele is összeveszett. „Hanem szolgálatomnak az én Uramnál [Antunovits Károlynál] véget vetvén, mindenemet az én édes Atyám [Szabadi András] házához hurcoltattam. Olyan szándékkal, ott elég

⁹ Koplányi Elek jelentése Zsíros István és Szabadi Erzsébet ügyében. Kelt Bácsalmás, 1813. december 10.

¹⁰ Szabadi Erzsébet beadványa. Kelt Szabadka, 1813. december 15.

is, még a mi bajunk törvényes megvizsgálata végre menne.” Még ugyanezen a napon a konzisztórium tudomást¹¹ szerzett arról, hogy Szabadi a férjétől az anyjához költözött, és válni akar. A konzisztórium ezért utasította¹² Koplányi Elek¹³ plébánost, hogy vizsgálja ki, Zsíros István valóban rosszul bánt-e a feleségével, szidalmazta-e annyira, hogy nem tudnak tovább egy fedél alatt élni. Szabadi csak néhány napot töltött szüleinél Szabadkán, nem volt elég pénze, ezért az asszony visszament a szolgabíróhoz. Az okiratok¹⁴ szerint ekkor a szolgabíró is felszólította Szabadit, hogy térjen vissza a férjéhez, és éljen békével vele, de Szabadi ezt elutasította, mivel a születendő gyereket féltette. Február végén megszületett Szabadi Erzsébet második gyermeke, József¹⁵.

Több okirat¹⁶ is arról tanúskodik, hogy ebben az időszakban Zsíros István mindent megtett annak érdekében, hogy a feleségét visszaszerezze. Zsíros hajlandó lett volna őt a gyerekekkel együtt visszafogadni, etetni és ruházni. Azt is megígérte, hogy kiköltözik a szüleitől, ahová csak a felesége akarja, még a faluból is elmehetnek, ha Szabadi Erzsébet hajlandó vele együtt élni, de semmi sem használt, Szabadi hajthatatlan volt. 1814. nyarán tanúkihallgatással¹⁷ folytatódott a pereskedés. Az egyik vádpont szerint Zsíros István korábban a következőkkel fenyegette meg a feleségét: „Akárhol megkaplak, fűledet, orrodát elvágom, hogy senkinek se köllýél.” A tanúkihallgatási jegyzőkönyv szerint ugyanis Szabadi Erzsébet anyósa, született Gál Ilona bujtogatta a fiát a következőkkel: „Már, ha a törvény néked nem szolgál, tehát fiam, vágd el a fülét és az orrát, hogy ha a tiéd nem lehet, a szolgabírónak [Antunovits Károlynak] se köljön, mert a törvény csak a szolgabírónak

¹¹ A konzisztórium levele Koplányi Elek plébánosnak. Kelt Kalocsa, 1813. december 7.

¹² A konzisztórium levele Koplányi Elek plébánosnak. Kelt Kalocsa, 1813. december 16.

¹³ Koplányi Elek (Zenta 1781. 12. 31.–Bajaszentistván 1830. 03. 29.), káplán Csoplyán (1806–1807), adminisztrátor Bácsalmáson (1811–1814), Takáts Márton püspök szertartója (1815), plébános Bajaszentistvánon (1816–1830).

¹⁴ Terstyánszky Imre jánoshalmi plébános levele. Kelt Jánoshalma, 1814. április 6.

¹⁵ [by Antunovits Károly] Zsíros József (Bácsalmás 1814. 02. 21.–after 1814. 10. 14.). Sorsa ismeretlen.

¹⁶ Mihálovics Márton bácsalmási plébános levele a konzisztóriumnak. Kelt Bácsalmás, 1815. február 27.

¹⁷ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv. Kollonich László kalocsai érsek 1814. június 15-én kiadott parancsára végrehajtott tanúkihallgatás Zsíros István és Szabadi Erzsébet ügyében.

szolgál, mivel vendéged.” Az egyik tanúvallomás szerint Zsíros István az anyjának a következőket válaszolta: „Én nem vágom, és gyilkos lenni nem akarok.” Erre a mama: „Mendörgős teremtette, te magad vagy az oka, hogy a feleséged nem jó, miért nem ütöd-vered minden lépésen, és nem csinálsz belőle jó asszonyt?” Erre Zsíros István: „Én nem ütöm, ha szép szóval nem lesz, veréssel ördög lesz.”

Később Szabadi így emlékezett erről az időszakról: „Kegyetlen elhurcoltatásom után nem tett Férjem, Zsíros Pista egyebet, hanem arra kényszerített, nappal ugyan, hogy szabjak és varrjak neki fehér ruhát, mert szemérmetlen dorong testének betakarására is alig elegendő a foltok, és hogy főzzek ebédet, főzzek vacsorát – éjjel pedig, hogy közösüljek vele. De az Egekre, hogy szabjak varrjak, holott mi és miből, hogy főzzek, mikor a kenyérnek csak héja is maholnap jóízű csemege leszen Atyjának kidőlt bedőlt vityillójában, hogy közösüljek vele, mikor ki nem állhatom árbócat.”

Ugyanekkor Zsíros István is egy meglehetősen elkeseredett levelet¹⁸ írt a bíróságnak arról, hogy a katolikus egyháznak nincs elég ereje ahhoz, hogy a házasságtörést megakadályozza, ezért ő a református vallásra történő áttéréssel, sőt még öngyilkossággal is fenyegetőzött. Zsíros István szerint a felesége azzal fenyegette meg őt, hogy az ő hazaköltözése esetén „három nap alatt mind engem, mind magát méreggel megéget, vagyis álmomban is megöl. [Azért, hogy] ilyen szerencsétlen történet [ne] essen [meg], jobb leszen örökre tőle elválasztani, és nékem szabadságot adni, megházasodni, hogy Istennek szolgálhassak, mert már két esztendeje, hogy a szentséget magamhoz nem vettem”.

A háttérben Antunovits Károly mozgatta a szálakat. 1810-ben, amikor Szabadi Erzsébettel a kapcsolatuk elkezdődött, harmincöt esztendő volt. Két évre rá a feleségét, Vonjits Erzsébetet elvesztette. Bácsalmás nagyhatalmú urának kapóra jöhetett a fiatal, nagyravágyó Szabadi Erzsébet, aki az évek során több gyermekkel is megajándékozta.

Szabadi Erzsébet írni nem tudott, mégis a Kalocsai Levéltár legalább tucatnyi beadványát, levelét őrzi. Ezen beadványok megfogalmazása, a perköltség, a ruházkodás, az orvosi költségek, a gyermekek fenntartása tetemes summa lehetett, amelyet Antunovits Károly fizetett. Egyik levelében Szabadi Erzsébet azzal kérkedett, hogy „Nékem [Katymáron] házam és tartásom vagyon az én jó Földes Uramnak [Antunovits Károlynak] kegyességéből”.

Nyilvánvalóan Antunovits Károlynak nem állt érdekében Zsíros István és Szabadi Erzsébet szétválása, hiába akarták ezt mindketten, ahogyan az sem állt érdekében, hogy a peres felek megegyezzenek egymással. Talán a kapcsolatai révén el tudta intézni, hogy a per 1823-ig, Zsíros István harminchárom éves korában bekövetkezett haláláig elhúzódjon. Antunovits

¹⁸ Zsíros István beadványa. Kelt Bácsalmás, 1814. július 20.

úgy alakította az eseményeket, hogy minden egyes gyermek megszületése után Szabadi Erzsébet és Zsíros István kibékült, összeköltözött, és a férj kényszerből vagy egyéb okból Antunovits Károly mindegyik gyerekét a nevére vette. Ezért történhetett meg az, hogy 1814. augusztus 7-én Szabadi mindenével együtt újra elhagyta Antunovits szolgabíró házáat, és átköltözött abba a házba, amelyben az első békítés idején is lakott¹⁹, majd a házaspár a Szentszék előtt 1814. augusztus 10-én a következőkkel egészítette ki a korábbi egyezségüket: „Ezen mi egyezésünket a Szent Szék előtt 1814 10-ik augusztusba azon hozzáadással megerősítünk, hogy én, Zsíros István azon gyermeket, amely feleségemtől, 21 február született, mint igaz, törvényes, időre lett gyermeket, a saját magaménak tartom, és fogadom, hogy feleségemnek pedig soha se én, se anyám eziránt szemére nem hányjuk. + Zsíros István, és ennek anyja + Zsíros [született Gál] Ilona, + Szabady Örzsébet”

A házaspár tehát 1814. júniusa és augusztusa között újra egy fedél alatt lakott. Ebben az időszakban Szabadi újra teherbe esett. Mivel Zsíros az előző gyereket a nevére vette, ezért Szabadi már elköltözhetett, és augusztus 13-án saját katymári házából egy újabb panaszos levélben²⁰ azzal indokolta különköltözését, hogy a férje miatt nem hajlandó szegénységben élni. Mindközben Zsíros István egyedül nevelte Antunovits gyerekeit, ezért októberben arra kérte²¹ a kalocsai nagyprépostot, hogy járjon közben a konzisztóriumnál diszpenzációért szegény gyermekek érdekében, mivel Zsíros István szeretné eljegyezni Knebelspietz Erzsébetet²², hogy a gyermekek ne maradjanak anya nélkül. „Ötödik esztendőre fordul immár, hogy Szabady Örzsével összekapcsoltattam, fogadván szentül egymáshoz holtig való hűségünket, de ez idő közben hitetlenül megtöretett, mint hogy feleségem, említett Szabady Örzsé másához adván magát [...] már rólam [...] elfelejtkezett”²³. Az elhagyott férj arról is panaszkodott, hogy a felesége kiadásai anyagilag rendkívül megterhelték.

Szabadi Erzsébet Katymárról értesítette²⁴ a bíróságot arról, hogy újra teherbe esett: „ő már engemet, és én őtet egészen meg nem utáltam egészen meg nem utáltam volna, mivel hogy ő nekie már most törvényes oka is vol-

¹⁹ Koplányi Elek levele a kalocsai érseknek. Kelt Bácsalmás, 1814. augusztus 7.

²⁰ Szabadi Erzsébet beadványa. Kelt Katymár, 1814. augusztus 13.

²¹ Koplányi Elek levele Takáts Márton kalocsai nagyprépostnak. Kelt Bácsalmás, 1814. október 14.

²² Knebelspietz Erzsébet (Bácsalmás 1893. 10. 04.–). Szülei: Knebelspietz János földműves és Resch Éva.

²³ Zsíros István beadványa. Kelt Bácsalmás, 1815. január 28.

²⁴ Szabadi Erzsébet beadványa. Kelt Katymár, 1815. február 20.

na az én személyemnek megutálására, az én mostani újabb körülményem végett. Mivel, hogy azt jól tudja, hogy én újra viselős vagyok, és nem ötle. Tehát hogyan kívánhatja ő azt, hogy én az ő hiteszegett felesége, öhozzája álljak? Hívtam én őtet hozzám előbb, hogy sem én újra megestem volna, az én becsületes hajlékomba, de ő nem akart és csak azt sürgette, hogy én az ő hajlékába menjek. De hová? Ha mai napig semmi hajléka sincsen. Tehát ő vala mint hogy akkor, úgy most is, nem szeretetből édesget engemet magához, hanem eltitkolni csalafaságból, hogy körmei közé kerülve rajtam bosszút állhasson. Most annál inkább, mivel, hogy ő azt jól tudja, hogy én őtet már végképpen megutáltam, és mással is tartottam.”

A konzisztórium felszólította²⁵ az új plébánost²⁶, hogy utasítsa Szabadi Erzsébetet a férjéhez való visszatérésre és együttélésre. A plébános válaszában jelentette²⁷, hogy Szabadi Erzsébet, Zsíros István felesége egészséges fiút²⁸ szült, akit április 23-án megkeresztelt. Zsíros István elküldte magától a feleségét és a gyereket, így nem lehetséges a békés együttélés. Szabadi pártfogója Antunovits szolgabíró magához csalogatta az asszonyt, és a férjnek is tetemes kiadásokat okozott.

A per itt holtpontra jutott, mert Szabadi Erzsébet a bíróságtól továbbra sem kapta meg a különéléshez az engedélyt. Ez az engedély nem jelentette volna még a házasság szétbontását, kizárólag csak a különélés tényét törvényesítette volna. A bíróság vonakodott ezt megadni, ezért Szabadi Erzsébet egymás után több beadványt²⁹ is írt, amelyekben jelezte a bíróságnak a plébános férjével szembeni elfogultságát, illetve kérvényezte férje „harmadik combjának” megvizsgáltatását.

A legutolsó levélhez csatolták Udvari József Bács vármegyei tiszti seborvosának látteleletét³⁰ is: „Amidőn Szabadi Erzsébet állapotában teljes bizodalmit bennem helyeztetvén, nyavalyájának meggyógyítása, és az

²⁵ A konzisztórium levele Mihálovics Márton bácsalmási plébánosnak. Kelt 1815. április 11.

²⁶ Mihálovics Márton (1776. 09. 03.–Bácsalmás 1842. 02. 04). Káplán Csonoplyán (1805), Bácsón (1806), Monostorszegen (1807–1808), a szabadka Szent Teréz plébánián (1810–1814), plébános Bácsalmáson (1815–1842).

²⁷ Mihálovics Márton bácsalmási plébános jelentése a vikáriusnak. Kelt Bácsalmás, 1815. április 26.

²⁸ [by Antunovits Károly] Zsíros Ferenc (Bácsalmás 1815. 04. 23.–Bácsalmás 1816. 01. 16.).

²⁹ Szabadi Erzsébet beadványa. Kelt Bácsalmás, 1815. április 28. és Szabadi Erzsébet beadványa. Kelt 1815. június 14.

³⁰ Udvari József, Bács vármegyei tiszti seborvosának levele. Kelt 1815. június 14.

előbbeni [korábbi] egészségének visszatérése végett hozzám folyamodott, lelkiismeret szerint megvizsgálván a következő nyavalyákat találtam, úgy mint: Először a Testének gyenge complexiója végett, annyira megromlott a gyermekszülés alkalmatosságával a szülő részibe, és más tagjaiba, hogy a Házasságbéli kötelességnek végbevitelére nemhogy alkalmatos volna, hanem inkább tilalmaztatik mindaddig az ideig, míg az előbbeni egészsége tökéletesen helyre nem állíttatik, melynek visszatérésére szorgos orvoslás mellett sok idő kívántatik. Mind ezek következesei, a rendetlenségnek a szülés után, amidőn időnek előtte, anélkül, hogy a természetes tisztulás megtörtént volna, a hideg levegő által megsanyargatott, a természetes tisztulás mérges fajú folyásra változott, amely a szülő részeket nem kevésbé megmérgeztette. Másodszor a tejnek rendetlen eloszlása az emlőibe, magát tagjaiba vonván megrögzött köszvényes fájdalmakat okozott, aminthogy még mostanáig a személyt gyötrik. Kezem írásával és pecsétjével: Udvari József, Bács vármegyei tisztii seborvosa.”

Antunovits Károly legutolsó gyermeke, Szabadi Ludovika³¹ 1817-ben született Zsíros Lujza néven. Ebben az időszakban nem élt egy fedél alatt Zsíros István és Szabadi Erzsébet, ezért Ludovika esetén biztosra vehető Antunovits apasága, de igaz az is, hogy nem sok dokumentum maradt fenn ebből az időszakból.

Hat évvel később, 1823 februárjában a konzisztóriumban meghallgatták Zsíros Istvánt és feleségét, Szabadi Erzsébetet. A konzisztórium arra intette őket, hogy próbálják nézeteltéréseiket elsimítani. 1823. június 26-án, nyolc nappal Zsíros István halála után a bácsalmási plébános a vikáriusnak azt jelentette,³² hogy Zsíros István és Szabadi Erzsébet egy fedél alatt békében élt két hónapig.

Szabadi Erzsébet 1830-ban halt meg Szabadkán, Ludovika lányáról Antunovits Károly gondoskodott, lányát egy tisztviselőhöz adta férjhez, de a kapcsolatuk ekkor sem szakadt meg. Az anyakönyvi bejegyzésekből³³ úgy tűnik,

³¹ [by Antunovits Károly] Szabadi (Zsíros) Ludovika (Lujza) (Bácsalmás 1817. 06. 25.–Budapest 1889. 02. 14.); m. Szabadka 1833. 02. 03. Bagó Mihály (Kalooca 1801. 09. 28.–Palona 1864. 04. 29.).

³² Mihálovics Márton bácsalmási plébános levele a vikáriusnak. Kelt 1823. június 26.

³³ Szabadi Ludovika a gyermekei születési bejegyzéseinek következő neveken szerepel. Károly (*Ófutas 1833) és Aranka (*Dunacséb 1835) születésénél Szabady Ludovika volt. Emíliaénál (*Dunacséb 1838) „nemes törvénytelen gyermeke” Szabady Lujza lett, majd Gyula (*Ófutas 1840), Ida (*Ófutas 1842) és Ágoston (*Dunacséb 1844) születésekor „nemes” Szabó Ludovikának hívták. Ferenc (*Palona 1846) születésénél Antunovits Károly a pap előtt maga igazolta lányát, mert ennél a bejegyzésnél lánya az Antunovits Lujza nevet használhatta.

hogy Antunovits azzal hitegette Ludovikát, hogy a nevére veszi. Antunovits Károly öregsége okán, fia, az idősebb Kálmán betegségben, és unokája, az ifjabb Antunovits Kálmán a magyarok oldalán, magyarként a szabadságharc csatáiban vesztette életét. Három generáció képviselője, szinte egy év leforgása alatt 1848-ban és 1849-ben halt meg, és ezzel az Antunovits család ezen ága kihalt. Ludovikának apja halálával végleg elveszett az a reménye, hogy hivatalosan is Antunovits Lujza legyen. Örökséget ugyan kapott, de családi szájhagyomány szerint az apjától hátrahagyott bankókat összetépte.

History of a Marriage in Bacska County in the 19th Century. From the Litigation Under No. 951–952 in the Records of the Archdiocese of Kalocsa

Károly Antunovics, the noble judge of Bácsbodrog County maintained an illegal relationship with his maid Erzsébet Szabadi, who was married to István Zsíros and who over the years gave birth to four illegitimate children of the master of Bácsalmás. With the financial support of Antunovics, she filed a divorce lawsuit before the Holy Chair of Kalocsa, however Károly Antunovics did not really support Erzsébet Szabadi's divorce from István Zsíros, despite the fact that they both wanted to do so, as he was not interested in getting involved in dispute arrangements. Károly Antunovics influenced the events by postponing the trial until 1823, when István Zsíros passed away at the age of thirty-three, in order to acknowledge and enroll all the children of Károly Antunovics István Zsíros in his own name. Of all the children, only Ludovika, whom his father married to his clerk, lived to reach adulthood. Despite Ludovika's futile hopes, her real father had never acknowledged her and she had never officially become a member of the Antunovics family.

Keywords: Károly Antunovics, Erzsébet Szabadi, István Zsíros, Bácsalmás, divorce litigation, autocracy of the nobility

Istorija jednog braka u Bačkoj tokom XIX veka. Iz građe Nadbiskupije u Kaloči, parnica pod rednim brojem 951-952 u zapisniku

Karolj Antunović, plemićki sudija županije Bačbodrog održavao je nezakonitu vezu sa svojom sluškinjom Eržeбет Sabadi, udatom za Ištvana Žiroša, koja je tokom godina rodila svemoćnom gospodararu Bačalmaša četvero nezakonite dece. Uz finansijsku podršku Antunovića pokrenula je

brakorazvodnu parnicu pred Svetom stolicom u Kaloči, međutim, Karolju Antunoviču nije doista išlo u prilog da se Eržebet Sabadi razvede od Ištvana Žiroša, uprkos tome što su to oboje želeli, kao što mu nije bilo od ineteresa da se strane u sporu dogovore. Karolj Antunovič je uticao na događaje tako da je suđenje oduži sve do 1823. godine, kada je u trideset trećoj godini života preminuo Ištvan Žiroš, da bi svu decu Karolja Antunoviča Ištvan Žiroš priznao i upisao na svoje ime. Od sve dece jedino je Ludovika, koju je otac udao za jednog svog službenika, doživela odraslo doba. Uprkos Ludovikinim uzaludnim nadanjima, njen pravi otac je nikada nije priznao i nikada nije zvanično postala član porodice Antunovič.

Ključne reči: Karolj Antunovič, Eržebet Sabadi, Ištvan Žiroš, Bačalmaš, brakorazvodna parnica, samovolja plemića

Beérkezés időpontja: 2019. 04. 23.

Elfogadás időpontja: 2019. 11. 18.

